HİKÂYELER

1

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Hazırlayan:
Yasin Beyaz

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2028
EDEBÎ ESERLER: 1037

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-604-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Düzelti: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Damla Acar

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul - 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Memduh Şevket Esendal: 28 Mart 1884 tarihinde Çorlu'da dünyaya geldi. Babası Mehmed Şevket Bey, annesi Emine Şâdiye Hanım'dır. Yaşadığı döneme göre yüksek düzeyde olmasa bile orta seviyede bir eğitim aldığı anlaşılan Esendal'ın ailesinin işleri sebebiyle sık sık Çorlu-İstanbul-Edirne arasında gidip gelmesi eğitim hayatında aksamalara ve kesintilere yol açtı. Babasının ölümü nedeniyle Çorlu'daki çiftlikle bir süre ilgilendi, İttihat ve Terakki Fırkası yöneticileri onu İstanbul'a çağırınca İstanbul'a döndü. Burada Reji Muhafaza Müdürlüğü'nde bir süre çalıştıktan sonra 1909 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın İstanbul Heyet-i Merkeziyesi'ne seçildi ve Esnaf Odaları Mümessili oldu. Bu vesileyle Anadolu'yu gezip görme fırsatı buldu. İttihatçıların Kör Ali İhsan Bey ve Kara Kemal'in liderliğindeki Meslekî Temsil Grubu'na mensup olan Esendal, İstanbul'un işgali üzerine İtalya'ya kaçmak zorunda kaldı. Bir müddet İtalya'da kaldıktan sonra Anadolu'da Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geldi. Ankara Hükumeti tarafından 1920-1924 yılları arasında Bakü Temsilcisi olarak görevlendirildi. 1925-1930 yılları arasında Tahran Büyükelçiliği, 1933-1941yılları arasında da Kâbil Büyükelçiliği yaptı. CHP Elazığ (1931-1933) ve Bilecik (1941-1950) milletvekilliği, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği (1942-1945) görevlerinde bulundu ve 17 Mayıs 1952'de Ankara'da öldü.

Yasin Beyaz: 1982 Erzurum Narman doğumlu. 1999'da başladığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki lisans eğitimini 2003'te tamamladı. Yüksek lisansını, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Fikir ve Sanat Hayatımızdaki Yeri Bakımından Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme" adlı teziyle 2009'da bitirdi. Aynı yıl Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı doktora öğrenimini, "Nesir Yazılarına Göre Necip Fazıl'ın Düşünce Dünyası" adlı teziyle 2012'de tamamladı. 2019 yılında *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal* adlı eseriyle Doçent unvanını aldı. 2013 yılından beri Yalova Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 9

HİKÂYELER
1

VEYSEL ÇAVUŞ / 15
RÜYADA / 27
GEÇEN LAKIRDILAR-1 / 33
GEÇEN LAKIRDILAR-2 / 39
MEVLA KAVUŞTURSUN / 45
İKİSİNİN ARASINDA / 61
KORKU / 67
BOMBA / 75
ARKADAŞIM / 81
HÜRRİYET GELİRKEN / 87
EYÜPSULTAN YOLCUSU / 93
ALTIN BALIKLARI / 99
GÖDELİ MEHMET / 105
İNSAFSIZ / 111
APTAL SEN DE! / 115
TÖVBELER OLSUN! / 121

ENVER EFENDİ / 127
MEBUS OLURSA / 135
İANE / 141
KONFERANS / 149
VAPUR DAVASI / 155
ŞİMDİLİK DURSUN / 163
BİR HASBİHAL / 169
HASTALIK / 175
AVRUPA / 181
ÇAYA GİDERKEN / 189
ÖLÜ / 195
BİR MÜBAHASE / 201
ÇÖLDE / 209
UĞURSUZLUK / 215

ÖN SÖZ

Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden biri olan Memduh Şevket Esendal, üslup yönünden kendinden öncekilerden ayrılıp yeni bir hikâye anlayışı ortaya koymuştur. O, hikâyemizde vaka/olayı merkezden çıkarıp durum hikâyesi kaleme alarak sıradan insanı hikâyelerine taşımayı bilmiştir. Bu da onun, Çehov tarzının Türkiye'deki ilk temsilcisi olarak kabul edilmesine sebebiyet vermiştir.

Esendal, hikâyelerinde daima olayları kenardan izleyen, gördüklerini aktaran birisi olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle olsa gerek Tarık Dursun onun hikâyelerini "gözlemci gerçekçilik" şeklinde isimlendirirken Cevdet Kudret "tatlısu gerçekçiliği" olarak yorumlamıştır. Cevdet Kudret'in bu yorumunun nedeni muhtemelen Esendal'ın hikâyelerinde gözlemlerini aktarırken olayları yumuşatması ve tenkitten kaçınmasıdır. Ancak onun hikâyelerinde siyasi konulardan tamamen uzak kaldığını iddia etmek pek de doğru değildir.[1] Esendal'ın ve kahramanlarının hayattan lezzet almayı bildiklerini, yaşadıkları anın tadını çıkardıklarını da unutmamak gerekir.

Esendal'ın, ilk hikâye ve yazılarını dönemin İttihat ve Terakki Fırkası'nın sözcüsü konumundaki *Tanin* sütunlarında görmekteyiz. Onun *Tanin* ve *Çığır* (1908-1913) gazetelerindeki hikâyelerinde Ömer Seyfettin'i hatırlatan içerik ve üslupla karşılaşırız. "Veysel Çavuş",

---

[1] Yasin Beyaz, *Gölgedeki Adam Memduh Şevket Esendal*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018, s. 140-141.

"Baba Halil", "Bomba" ve "Korku" adlı hikâyelerinde Bulgar zulmüne en iğreti haliyle şahit oluruz. Bu hikâyelerinde dikkat çekici bir şekilde sert ve kinci bir dil kullanır. Halbuki burada kullandığı (intikam, ölüm, kan vb.) ifadelere daha sonraki hikâyelerinde neredeyse hiç rastlamayız. Onun bu tarz hikâyelerini dönemin siyasi ve içtimaî şartlarını göz önünde bulundurarak okumak gerekir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Esendal'ın (1924-1925 yıllarında) *Meslek* gazetesinde otuz küsur hikâyesinin neşredildiğini görürüz. Bu kısa, velut dönem araya Tahran Büyükelçiliği'nin girmesiyle sekteye uğramış ve 1931 yılında *Cumhuriyet* gazetesine hikâyeler yazmasıyla bu inkıta son bulmuştur. 1932'ye gelince *Vakit* sütunlarında üç hikâyesini ve *Bir Mektup ve Cevabı* adlı kısa romanını görürüz. Bundan sonra Esendal, Kabil Büyükelçiliği görevine getirilir ve yine bir suskunluk dönemine girer. Bu suskunluk devresi tekrar Ankara'ya dönünceye kadar devam eder. 1948-49 yılına gelindiğindeyse *Ulus*'ta yayınlanan hikâyeleriyle siyaset ve edebiyat dünyasında isminden sık sık söz ettirir. Esendal, *Ulus* gibi günlük gazetelere hikâye yazmaktan hem memnun hem de şikayetçidir. Memnundur çünkü sürekli hikâye yazmak için zorlayıcı bir sebebi vardır. Şikayetçidir çünkü gazeteler sütuna sığdırılabilecek uzunlukta hikâyeler yazmasını talep ettiklerinden bunda zorlanmaktadır.

Görüldüğü üzere uzun soluklu bir hikâye yazma serüvenine sahip olan Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerini bir araya getirip neşretmek yoğun bir çaba gerektirmektedir. Onun kaleme aldığı hikâyelere devamlı müdahale etmesi, zaman zaman hikâyelerinin isimlerini ve içeriklerini değiştirerek yayımlaması neşredilen hikâyelerinin kronolojik olarak iyi takip edilmesini gerekli kılmaktadır. Böylelikle hem Esendal'ın hikâyelerinde yapmış olduğu isim ve içeriğe dair değişiklikler belirlenmiş olacaktır, hem de bütün hikâyeleri bir araya getirilmiş olacaktır.

Hazırladığımız bu kitapta Esendal'ın Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı, *Tanin*, *Çığır* ve *Meslek* gazetelerinde neşrettiği hikâyeler kronolojik seyir takip edilerek bir araya getirilmiştir. Esendal, *Tanin* ve *Çığır*'da neşredilen hikâyelerini daha sonra yayımlamamış, bir kenara bırakmıştır. Yani bir anlamda gözden çıkarmıştır. Biz bu hikâyelerin tamamını Latinize edip notlandırdık.

Meslek gazetesinde yayınladığı hikâyelere gelince; Esendal, *Meslek*'te neşredilen hikâyelerinden bir kısmının ismini değiştirmiş ve bazı sınırlı müdahalelerle *Hikâyeler 1* adlı eserinde yayımlamıştır. Biz *Hikâyeler 1* kitabında yayımladıklarını tekrar olmaması için Latinize etmedik ("Beş Bin Olsun", "Müdürün Derdi", "Bir Eğlenti Alemi", "Bir Memuriyet Meselesi", "Sabırsız"). Ancak hem isim değişikliği yaptığı hem de daha sonraki süreçte önemli müdahalelerde bulunduğu hikâyelerini Latinize edip buradaki hikâyelere dahil ettik.

Memduh Şevket'in bundan sonra yayınlayacağımız hikâyelerinde görüşmek dileğiyle…

Yasin BEYAZ

HİKÂYELER
1

VEYSEL ÇAVUŞ[1]

Bugün dört sene evveli düşündüm. Bir akşamdı, güneş gurup etmiş, yerlere gecenin reng-i târı[2] çökmüştü. Yalnız güneşin gurup ettiği noktada, ufak evlerin esmer gölgeleri fevkinde birkaç küçük avareser[3] bulut kanatlarını germiş, dinleniyor gibi görünüyordu. Toprak duvarların kenarında yürüyerek eve geliyordum. Gönlümde, geçen günün yorgunluğu, hayatımın değerinden fazla bir melali[4] vardı. Bir sokağın köşesini dönerken ona tesadüf ettim. Ve bir şey söylemek, bir kelimeyle onu tatyib etmek[5] istedim:

-Siz de gidiyor musunuz? diye sormuşum. Karşımda, zabiti[6] karşısındaymış gibi mekin[7] ve pür-edep duruyordu.

Bu, kardeşim gibi söylediğim insan, bu kahraman, bu açık gönüllü askerin bu gece halinde, gözlerinde bir buğu, bir dalgınlık vardı.

O gün muhtarlara daha tenbihat-ı resmiye yokken bir gizli ses, bir sefir-i girizan[8] ordu emrini bütün kulaklara dökmüştü. "Redifler[9] toplanıyormuş…"

---

1 Memduh Şevket, "Veysel Çavuş", *Tanin*, 4 Kanun-ı Evvel 1324, Numara 137, s. 3-4.

2 Karanlık, karanlık rengi.

3 Başıboş.

4 Hüzün, keder.

5 Gönlünü hoş etmek, iyi, hoş davranmak.

6 Subay.

7 Vakur, vakarlı.

8 Burada söylenti, dedikodu anlamındadır.

9 İhtiyaten toplanan asker.

RÜYADA[1]

"Vatan" zırhlısındaydım, baş taraftaki o mehib[2] toplardan birinin yanında ayakta duruyordum. Puslu, bulutlu, esmer bir havada, durgun bir denizin sathını dalgalandırarak, köpükler saçarak, korkulacak bir süratle koşuyorduk. İskele tarafında "İttihad"[3] zırhlısı gidiyor, bizi takip ediyordu. Yanımızda, arkamızda, büyük küçük pek çok harp gemileri uzun topları, mehib cüsseleriyle deniz üstünde acîb birer ada gibi görünen zırhlılar, kruvazörler, muhtelif cinste, muhtelif sefâin[4]... Bunlar[ın] hepsi bizimle beraber gidiyorlardı, fakat bu seyyar kalelerin seyirlerinde bir ıttırâd[5] yoktu; gah uzaklaşıyor diziliyorlar, gah takım takım toplanıyor bir müddet öyle gidiyorlar, bazı defa da bizi ihâtâ ederek[6] yürüyorlar, koşuyorlardı.

İlk önce ta bidayet-i ilan-ı Meşrutiyet'te[7] Selanik'ten İzmir'e avdet eden askerimizin tezkîr-i nâmı[8] için İzmir'de kurulan bir hatıra-i zaferi selamlamağa gidiyoruz zannediyordum. Fakat biraz sonra; bir harbe gidiliyor imiş, bu sefâin hep bizim imiş, fakat kiminle, niçin harp edilecek bilmiyorum... Orada yalnız idim ve sanki bütün sefâin boş idi. Bir parça korkuyordum.

---

1 Memduh Şevket, "Rüyada", *Tanin*, 10 Teşrin-i Evvel 1909, s. 1-2.
2 Büyük, heybetli.
3 Birlik, birleşme.
4 Gemiler.
5 Uyum, ahenk.
6 Kuşatarak, çevreleyerek.
7 Meşrutiyet'in ilanının başlangıcı.
8 İsmini yad etmek, anmak.

GEÇEN LAKIRDILAR-1[1]

Sadrazam-ı cedid[2] fehametli, devletli Hakkı Paşa Hazretleri'nin vezaretlerinden bahsolunurken sadr-nişîn-i meclis[3] olan Ârifi Nüzhet Efendi kemal-i vak' u vakâr[4] ile öksürerek, yutkunarak söze karışacağını ima ediyordu.

Bu mühim, muhterem zatı kâriin-i kirama[5] takdim etmekle müşerref olurum:

Ârifi Efendi eskilerden yani tecrübeleriyle zatlarını tezyin etmişlerden, şair Nedim'in sadık bir dostu, badeli[6], sağrılı, şevk-a-şevk,[7] germ-â-germ[8] meclislerin meftunu, müştak-ı zerafet[9], mübtela-yı vezn ve kafiye bir zat...

Şeklen biraz uzunca, biraz genişçe bir endam! İri, hututu[10] genişçe bir çehre. Üstünde çokça kaşlı iki göz. Etlice dolgun bir burun. Sakalı, bıyıkları bir sene evvel kumral renge takliden kemal-i ihtimamla telvin ediliyor,[11] fakat her nedense boyanın rengi ayar edilemiyor, gâh açık-

---

1 Memduh Şevket, "Geçen Lakırdılar", *Yeni Tanin*, 10 Kanun-i Sani 1910, s. 1-2.

2 Yeni sadrazam.

3 Meclis başkanı, reisi.

4 Tam bir olgunluk, ağırbaşlılık.

5 Muhterem okuyucular.

6 İçkili.

7 Şevkli, istekli.

8 Hareketli, hararetli.

9 Zarafet hayranı.

10 Hatları, çizgileri.

11 Boyanmak.

GEÇEN LAKIRDILAR-2[1]

Bu hafta miyân-ı ihyada –Çırağan Yangını münasebetiyle taziyetler, telehhüfler,[2] teessüflerle söze başlandı.

Bahai Bey biraderimiz fikrince bu yangın, her şeyi yeniden yapmak lüzumuna beliğ[3] bir işaretmiş. Ârifi Nüzhet Efendi, zavallı sarayda bir şeâmet[4] olduğuna kâil. Doktorumuz ayan zabıtnamesinin bulunup bulunmadığını soruyor. Meclisimize yeni dahil olan Rakım Bey biraderimiz, en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün memurîn ve erkân-ı hükumeti itham etmek taraftarı.

O, zaten ikinci tensikten[5] sonra Şura-yı Devlet'in yüksek bir yerinden düştüğü için bütün asaletine, kibarlığına rağmen gizli gizli şikâyeti adet etti. Bugün de az daha onun yüzünden mecliste bir sarsar-ı şikâyet[6] kopacak, neticesiz davaların, ispatı güç hataların vücudundan bahsolunacaktı. Bereket versin tam zamanında Bahai Bey imdada yetişti:

-Aman, dedi. Rica ederim, bugün siyasi şeyler konuşmayalım, zira artık gına geldi, artık bıktık. Henüz meclisin reviş-i müzâkerâtına[7] vâkıf olmadığından sandalyesinde

---

1 Memduh Şevket, "Geçen Lakırdılar", *Yeni Tanin*, 29 Kanun-i Sani 1910, s. 2.

2 Acıma, üzülme.

3 Etkili, yerinde.

4 Uğursuzluk.

5 Düzenleme.

6 Şiddetli şikayet.

7 Müzakere üslubu, yöntemi.

MEVLA KAVUŞTURSUN[1]

Dün gece, Seher Hanım'ın evinde sarı, bakır mangalın etrafında oturulur, kahveler içilirken tesadüfen söz açılıp lakırdı bilmem nerelerden dolaştıktan sonra neticede karar verilmişti ki Cuma günü Fındıklı'da Elmas Hanım'a -kocası dışarı gittiği için- "Allah kavuştursun"a gidilecek.

Evet, bu karar verilmiş ve odadakilerin hepsini sevindirmişti. Hele ortada dört ayaklı lamba iskemlesinin başında tentenelerini, oyalarını yapan kızlar sevinçlerini saklayamayarak birbirinin yüzüne bakışıp gülüştüler.

Yaz günleri, bazı akşamüstlerinde, yıkık kale duvarının üstünde oturmak, Arabistan fıstığı yemek zevki, arzusuyla deniz kenarına kadar çıktıkları istisna edilirse, hemen bütün günleri, bütün seneyi mahallelerinin dar havsalasında geçirirlerdi.

Yıkık, ufak ufak, siyah tahtalı, eğrilmiş, çarpılmış evleri yosunlu, her vakit yaş topraklı sokaklarıyla nazara sakin, hüzn-engiz bir manzara arz eden bu mahalleden bir gün çıkmak, havayı, güneşi görmek, senelerle zihinlerde büyüyen, daha ziyade ehemmiyet peyda eden sokakları, çarşılarıyla Bayezid'i, Şehzade'yi gezmek onların senede ancak üç defa yapabildikleri bir şey, bir nimettir. Onlar sabahleyin yataklarından kalktıkları vakit, evlerinin erkeğini mahalle kahvesine gitmiş bulurlar, kendileri de çocuklarını mektebe savınca tencereyi -eğer sıcak yemek nasipse- ocağa kor komaz çarşaflarını başlarına, kırmızı püskülü düşmüş

[1] Memduh Şevket, "Mevla Kavuştursun", *Yeni Tanin*, 2 Nisan 1910, s. 3.; *Yeni Tanin*, 4 Nisan 1910, s. 3; *Yeni Tanin*, 5 Nisan 1910, s. 3.

İKİSİNİN ARASINDA[1]

Çok okumuş, ömrünün uzun yıllarını katı kaplı kitaplar arasında geçirmiş olanlar biraz sert olur, biraz haşin olur, derler. Fakat ben, yüzünüzde sertlikten, huşunetten eser görmedim. O, ak sakalın, derin çizgilerle süslenen çehreye verdiği sevim, bakışındaki o tatlılık, o derinlik bana bu mektubu yazmak için lazım olan büyük cesareti verdi. Şimdi öyle umuyorum ki sizden ufak bir sual soran bu küçük kıza karşı susmayacak, onun bu yazılarını ne kadar üzüntüyle yazdığını pek güzel anlayarak -isterse bir kelime olsun- ona bir cevap verecekseniz. Bunun için size çok yalvarırım.

Düşününüz ki ben size yazdığım bu şeyleri başka birine soramazdım, başka birine itiraf edemezdim. Ailemin, tanıdıklarımın görgüsü buna elverişli değil. Mesela validem! Bu sualin karşısında çıldırdığıma hükmederdi. Çünkü bizde genç kızların böyle şeyleri sormaları, aramaları değil hatta merak ediyor görünmeleri bile adet olmamıştır.

Babama gelince; o bana gülecek ve beni bütün bütün şaşırtacak bir cevap verecekti. Sonra artık dadımı, büyük validemi söylemeğe hacet yok.

Bir aralık aklıma lisedeki Amerikalı bir hoca hanım geldi. Onunla ara sıra böyle şeyler konuşurduk. Belki bugün de istesem görüşebiliriz. Fakat o da o kadar soğuk, o kadar durgun bir Amerikalıdır ki çok defa insan bir makine olduğundan şüphe eder. O, kırk senelik ömrünü mektepler-

[1] M. Ş., "İkisinin Arasında", *Çığır*, sayı 39, s. 3.

KORKU[1]

Sevgili Velika!

Sana bu mektubu Türk toprağında yüksek dağlar arasında kalmış pek ufak bir kasabacık olan Taçlıda Papa Kosta'nın beyaz kireç sıvalı küçük evinden yazıyorum.

İki taş arasında kalmış bir yosun parçasına pek benzeyen bu yerde, korkular içinde kaldığıma, hiçbir şey yapamadığıma bilsen ne kadar üzülüyorum. Geceleri geç vakte kadar ocağın önünde oturarak seni düşünüyorum, büyük yeminimizi düşünüyorum. Sensiz, bu çalışmak benim için bir azap oluyor. Sensiz, gözleri olmayan bir zavallı gibi karanlığı ellerimle yoklayarak her adımda bir tehlikeye düşmekten korkarak yürümeğe çalışıyorum.

Şimdiye kadar belki kırk defa Papa Kosta'ya seni söyledim. O, ayaklarını ateşe uzatarak beni dinler ve güler.

Bu sabah erken odama gelerek, sana mektup yazarsam gönderebileceğini söylediği vakit ne kadar sevindiğimi görerek o da şaşırdı. Hemen kaleme sarıldım. Benim güzel kardeşim. Sana geçen bir ayda başımdan geçenleri yazacağım.

Bir kabahat yaptım mı bilmiyorum. Papa Kosta'ya çok defa bu suali sordum. O her vakit benim iyi bir kızcağız olduğumu ve eğer zaman elverirse pek çok çalışabileceğimi söyler. Fakat bilmem belki bunlar doğru değildir. Herhalde bunları senden dinlemek lazım güzel Velikacığım! Bana derhal göndereceğin bir mektupta iyi bir kız olup olmadığımı söyleyeceksin.

---

[1] M.Ş., "Korku", *Çığır*, sayı 47, s. 3.